JOAQUIM PUIG I PIDEMUNT: CATALÀ, COMUNISTA I RESISTENT

«Instruïu-vos, perquè necessitarem tota la nostra intel·ligència;
emocioneu-vos, perquè necessitarem tot el nostre entusiasme;
organitzeu-vos, perquè necessitarem tota la nostra força».

Antonio Gramsci (1891-1937)

APROXIMACIÓ BIOGRÀFICA



Joaquim Puig i Pidemunt.

Joaquim Puig i Pidemunt nasqué el 1907 a Osor (comarca de La Selva) i morí el 1949 a Barcelona, al Camp de la Bóta.

La seva família es traslladà a Arenys de Mar i ell se'n va anar a viure a Barcelona per trobar feina. Visqué al carrer Villarroel, número 30. Als 13 anys començà a treballar com a cambrer al restaurant-cafè Oro del Rhin i al cabaret Excelsior. S'afilià a la Federació de Sindicats Obrers de la Indústria Gastronòmica (FOSIG), integrada a la UGT. El 1934 començà a militar al Partit Comunista de Catalunya (PCC), que es constituí el juny del 1932 com a secció catalana del Partido Comunista de España (PCE) i tingué una certa influència en els rams mercantil i d'hostaleria. El seu portaveu era *Catalunya Roja* (1932-1934).

En el període 1936-38 fou vocal ponent d'alimentació al Consell d'Economia del Govern de la Generalitat de Catalunya, en representació de la UGT, aleshores en l'òrbita del PSUC. Durant la guerra, fou comissari polític a diverses unitats militars, entre d'altres, al Cos Sanitari del Vè Exèrcit.

A l'exili col·laborà amb la Resistència Francesa, amb el nom de guerra de *Jaume Serra*. Membre de la direcció del PSUC, dirigí el seu portaveu *Treball* a França. El maig del 1946 fou enviat a Catalunya per la direcció del PSUC, per tal de reforçar l'estructura del partit i rellevar el valencià, mataroní d'adopció, Josep Serradell i Pérez (1917-2004), *Roman*, que retornà a França. Ell era el responsable i corrector tipogràfic de l'edició de *Treball* i *Juliol* a Barcelona.

El mes d'abril del 1947 foren detinguts noranta-sis militants del PSUC. Aquestes detencions es conegueren com la *caiguda dels 80*; a vuit d'aquests, el tribunal militar els demanà pena de mort, entre ells Joaquim Puig com a màxim responsable politicomilitar de l'Agrupació.

Ell i els seus companys de militància, Numen Mestre i Ferrando, responsable de les d'accions armades, Pere Valverde i Fuentes, encarregat de l'aparell politicomilitar, Àngel Carrero i Sancho, cap dels grups guerrillers, foren afusellats al Camp de la Bóta, a 3/4 de 7 del matí, del dia 17 de febrer del 1949. Era un dia ennuvolat, grisenc, va ploure tot el dia, així com el dia del seu enterrament al cementiri de Montjuïc, de cara al blau del mar.

CONSIDERACIÓ

Foren els darrers quatre afusellats del PSUC del primer període de la dictadura franquista. Un any abans, la direcció del PCE i del PSUC havien decidit, després d'una anàlisi sobre la situació política resultat de la Guerra Freda, canviar de tàctica, abandonar la lluita armada i «entrar» en el sindicat vertical la CNS, les fàbriques, el teixit associatiu i impulsar el treball de masses.

D'acord amb les directrius del PSUC, petits nuclis de militants, fins aleshores exiliats a França o Llatinoamèrica, tornaven a l'interior, travessant clandestinament la frontera, amb documentació falsa, per tal de reorganitzar el partit i retornar a l'acció política.

És en aquest context que el setembre del 1949 fou apartat de la direcció del PSUC el seu secretari general Joan Comorera i Soler (1895-1958) i, dos mesos després, expulsat del partit, acusat de nacionalista petitburgès, per voler mantenir la independència orgànica del PSUC respecte al PCE i ésser proper a les tesis de Josif Broz, *Tito*, aleshores cap d'Estat de la República Federal Iugoslava. De fet, el que estava en joc era l'autonomia política del PSUC respecte al PCE i l'acceptació que havia fet la Internacional Comunista d'un partit, el PSUC, que no era d'àmbit estatal.

A la política de l'exili li quedaven poques fitxes a moure, el franquisme s'estabilitzava internacionalment a causa de la Guerra Freda i l'adscripció del feixisme espanyol al bloc de les potències imperialistes; als comunistes, en el seu isolament, no els quedava altra alternativa que continuar a l'interior una lluita desesperada, amb poques possibilitats de reeixir a mig termini. La direcció de la lluita armada a l'interior era centralitzada per Santiago Carrillo i n'era responsable Ramon Soliva i Vidal, tinent coronel de l'Exèrcit Popular, que el 1960 fou enviat a Cuba com a instructor de l'exèrcit cubà.

La situació al Principat de Catalunya i la resta de Països Catalans era de racionament alimentari i falta de productes de primera necessitat –sabó, carbó,

oli, medecines–; a més a més, d'una repressió ferotge envers els antics militants d'organitzacions polítiques i sindicals protagonitzada per l'exèrcit i la policia, amb el suport de les jerarquies eclesiàstiques.

L'exclusió de l'Estat espanyol del Pla Marshall, les restriccions elèctriques, junt amb l'escassetat de primeres matèries per a la indústria i la corrupció amb el mercat negre (estraperlo), van generar una situació general de misèria, sobretot entre les classes populars. La tuberculosi, a causa de les penalitats de la guerra i la postguerra, féu estralls, els sanatoris antituberculosos van aparèixer com a bolets al llarg i ample de la geografia catalana.

Es produí un procés semblant al feixisme, d'una banda, l'espanyolització de les formes de vida i, de l'altra, l'explotació de la classe treballadora, ara, sense sindicats que defensessin els seus interessos enfront del capital.

ELS FETS

Quan es va produir la *caiguda dels 80*, l'abril del 1947, que s'inicià amb la detenció d'Àngel Carrero el gener del 1947, el PSUC havia acabat una etapa de reconstrucció de l'organització interior, resultat de la recuperació de militants del període de la guerra i de l'aportació de quadres vinguts de l'exili. El PSUC estava ben implantat a Barcelona, al voltant d'uns sis-cents militants, amb nuclis embrionaris a Tarragona i Girona. Ens trobem, doncs, amb un PSUC en ascens, unes JSUC actives, un moviment guerriller estructurat i operatiu i una UGT paralitzada i sense futur.

A la resistència armada dels comunistes, s'hi afegí la dels anarquistes, amb l'organització, el mateix 1947, del Moviment Llibertari de Resistència (MLR), vinculat a les Joventuts Llibertàries (JJLL), que seguirien la resistència amb el maquis urbà fins a finals dels anys cinquanta.

Aquest seria l'esquema organitzatiu:



S'han fet crítiques a l'estructura d'aquest esquema organitzatiu en considerar que no quedava prou compartimentada l'estructura militar de la resta de l'organització.

L'organització del PSUC a Barcelona estava formada per quatre sectors, que corresponien als indrets on hi havia més concentració obrera, la Maquinista

Terrestre i Marítima, la Hispano-Olivetti, els Tallers Vulcano i la fàbrica Elizalde. Cada sector tenia un responsable polític que feia les tasques de reclutament de militants i de propaganda, difusió de les publicacions *Treball*, òrgan del PSUC, *Juliol*, portaveu de les JSUC, *Les Notícies*, de la UGT i fulls volanders. Aquest material s'imprimia a la impremta dels germans Méndez, al Poble Sec, al carrer Cabanes, número 17.

L'organització guerrillera tenia una estructura independent de la branca política, encara que no sempre prou impermeable. El material per a la guerrilla venia de França, sovint recuperat de la resistència i s'emmagatzemava a Manlleu, des d'allà es distribuïa als distints indrets. El responsable de la comissió politico-militar era Pere Valverde i Fuentes, contramestre tèxtil. Durant la guerra fou cap de brigada i li atorgaren la medalla al Valor de l'Exèrcit Popular. Tot els membres de la Brigada Jaume Girabau eren o militants del PSUC o de les JSUC.

Comissió politicomilitar:	Pere Valverde
Grups Guerrillers:	Àngel Carrero
Brigada Jaume Girabau:	Numen Mestre
Destacaments:	Meson, Serrat, Espuig i Fermín Galan

Els objectius militars dels guerrillers eren de caràcter polític i tenien una forta càrrega simbòlica, per tal que les accions fossin enteses per la població i havien d'haver estat aprovats per la comissió politicomilitar.

Fou a partir del juliol del 1946 que començà l'activitat armada de l'Agrupació de Guerrillers, amb la col·locació d'explosius en centres oficials, oficines de premsa, establiments comercials, vies de tren, col·laboradors del règim. Destaquem alguns exemples:

19/07/1946: Explosiu plàstic en un lavabo de la Delegación Provincial de Sindicatos, Via Laietana, 13. Barcelona.

31/10/1946: Explosiu al segon pis de la Sección de Racionamiento de la Delegación Provincial de Abastecimientos y Transportes.

11/11/1946: Explosius al Restaurante Parellada i Pasteleria Mora, als números 389 i 409 de la Avenida del Generalísimo, que no van explotar.

29/11/1946: A les set de la tarda, càrrega explosiva al transformador elèctric del carrer Consell de Cent, 202, molt a prop de la redacció dels diaris *La Prensa* i *Solidaridad Nacional*, amb el resultat de 3 persones mortes. En la mateixa data, dos sobres amb material explosiu foren dipositats a la redacció de *La Vanguardia*, un, adreçat al seu director, Luis Martínez de Galin-soga, els dos sobres feren explosió en una habitació buida de la redacció.

12/12/1946: Càrrega explosiva en una torreta metàl·lica de conducció d'energia elèctrica de Pedralbes.

03/04/1947: A les 12h càrrega de dinamita als locals de la Falange y de las JONS, al carrer Cros, 5, al barri de Sants.

14/04/1947: Càrrega explosiva a les torretes d'alta tensió dels poblets de la Musara i Vilaplana (Tarragonès).

LES DETENCIONS

El gener del 1947 es requisà un cotxe necessari per als desplaçaments del grup; per tal de dificultar la seva identificació, se li canvià la matrícula i en un garatge es repintà d'un altre color. El propietari del garatge sospità i avisà la policia, la qual detingué A. Carrero, que resistí les tortures de la BPS sense donar cap mena d'informació. A Pere Valverde, en les sessions de tortura li trencaren les dents i durant dies perdé la visió a causa dels hematomes als ulls. El cap de la Brigada de Servicios Especiales, Pedro Polo Borreguero, tenia un armari amb porres de diverses mides i, d'acord amb el moment i la situació n'escollia una o altra, segons les característiques de la tortura que volia infligir al detingut.

En l'operatiu policial es detectà l'aparell de propaganda, que «caigué» a mans de la policia, junt amb adreces de militants i simpatitzants. Foren detingudes set dones, encarregades bàsicament de la distribució i el transport de propaganda i armes, confecció de banderes catalanes i republicanes i la reorganització de la Unió de Dones de Catalunya, entre les quals hi havia Empar Arranz, Paquita Coronel, Flora Martínez o Dolors Sanz. Un total de noranta-sis persones, entre militants i simpatitzants, foren detingudes, ingressades als calabossos dels soterranis de la Prefectura de Via Laietana durant un mes i sotmeses a tortura per la policia política, la Brigada Político-Social (BPS).

EL JUDICI

> «Que en el Sumarísimo del que es juez especial el Sr Comandante de Infanteria D. Joaquin Medina
>
> CERTIFICO: Que en el Sumarísimo número 35.836, instruido contra Angel Carrero Sancho y 95 más, figuran los siguientes particulares».

El document té vint-i-tres folis, amb l'exposició dels fets i les sentències i porta data del 27 d'abril del 1947. El Consell de Guerra inculpa setanta-set persones dels delictes de propaganda subversiva i atemptats terroristes. Elaborà la instrucció de l'expedient el tinent coronel d'infanteria Enrique Lucas Mercader, que es limità a repetir els informes de la policia.

La campanya a favor dels detinguts tingué un notable ressò internacional. La primera notícia pública apareguda a l'exterior fou al número 116 del *Lluita*, de data 27 d'agost del 1947. Caps d'estat, governs i partits polítics demanaren la llibertat dels empresonats.

El consell de guerra se celebrà a la sala del Govern Militar la tarda del dia 13 d'octubre del 1948 i tot al llarg del dia 14. El fiscal Federico Valenciano Tejerina utilitzà arguments polítics de tipus feixista en l'exposició de l'acusació, no judicials. Els defensors foren nomenats d'ofici, sense cap mena de formació jurídica. El resultat del consell de guerra fou de vuit condemnes de mort, la resta, entre trenta anys i mig any, sis persones sortiren en llibertat.

Joaquim Puig manifestà davant del Tribunal Militar: «Em nego a respondre a les preguntes del procurador, perquè aquest tribunal no és res més que una farsa per justificar un munt de mentides de tota mena de la Falange, a fi de donar forma legal a un assassinat col·lectiu».

Quan desglossem les condemnes, en tenim vuit de mort, de les quals quatre són commutades; i les de presó que són sis condemnes a trenta anys, dues a vint-i-cinc anys, tres a quinze anys, dues a dotze anys, tres a sis anys, tres a quatre anys, dinou a tres anys, sis a un any i vuit mesos, vuit a un any, quatre a sis mesos i sis absolucions.

Els setanta-tres processats sumaren un total de quatre-cents quatre anys de presó i quatre condemnes de mort que s'executaren.

Pel seu interès històric, reproduïm un fragment de les pàgines 31 i 32 del llibre *Esberles del temps* de Cassandra Mestre:

«*El sopar de Nadal*

> En el mes de maig de 1947, dins de la Model es troben presos centenars de membres d'organitzacions antifranquistes. Hi ha gent de l'AFARE, del PSUC, de la CNT, militants d'Esquerra Republicana de Catalunya, d'Estat Català, i desenes de membres dels grups de guerrillers que els anys 1944, 1945, 1946 havien entrat clandestinament al país per continuar la lluita contra el feixisme, que en territori francès, havien iniciat durant l'ocupació de les tropes nazis i que creien que era necessari prosseguir fins a aconseguir l'enderrocament del franquisme. El grup més nombrós és el d'activistes del PSUC que ha ingressat a la presó la primera setmana de maig. Aquest grup totalitza una vuitantena de processats. Les sis dones que en formen part es troben empresonades a la presó de dones del barri de les Corts.
>
> Els processats del grup dels vuitanta, després del període profilàctic que transcorre a la 5a galeria, són destinats a diverses galeries, la 6a, el Correccional, la 4a. La galeria que té el règim penitenciari més dur és la 4a, els càstigs hi són freqüents, qualsevol insignificança és considerada una infracció o una falta de disciplina. Dins les cel·les, el llum elèctric resta encès tota la nit per ordre especial de la direcció del centre».

Sobre les condicions de vida dels empresonats, copiem dos fragments de les pàgines 45 i 49 del llibre *Arreu la sorra*, del qual és autora Cassandra Mestre:

«**Nits blanques**

El dia 15 d'octubre de 1948 els processats pels quals es demana la pena de mort són posats en cel·les individuals, privats de tota relació amb els altres reclusos de la galeria. Són cel·les conegudes amb el malnom de "neveres".

A finals d'octubre arriba a la presó la notificació que la sentència és firme i, a partir d'aquell moment, li queda prohibida l'entada del paquet de queviures familiar. No li resta ni la petita alegria del plat ben cuinat a la llar, ni la d'unes postres preparades per a complaure'l».

«**Presó Model**

Silenci

Els condemnats a mort tenen un únic dia de visita a la setmana. De l'anada al locutori els diumenges n'estan exclosos. La comunicació és a la tarda, ja que com que els tenen aïllats, no poden barrejar-se, en cap moment amb els altres presos. La seva galeria és la quarta. El dia de visita el dijous.

El locutori, pels matins tan concorregut, on la parladissa d'unes veus ofega el so de les altres, són les quatre de la tarda quiet, quasi sense remor. Només se sent un murmuri».

ELS AFUSELLAMENTS

El mateix dia del seu afusellament, el 17 de febrer, Joaquim Puig i Pidemunt escrigué la seva carta de condemnat a mort, el comiat dels seus éssers estimats:

«Barcelona a 17 de febrer de 1949

Estimada mare i germans: escric aquests quatre mots després que m'han tret de la cel·la i m'han comunicat la sentència. Com podeu suposar, tindria moltes coses per dir-vos, però aquests moments són els menys indicats per concentrar-se en tal cosa. A més, què es pot escriure en paper en tals circumstàncies?

Ja sabeu quina ha estat la meva conducta tota la vida i l'amor i respecte que he tingut per vosaltres; com el respecte per tothom. En canvi, ja veieu. Però, què hi farem? Us prego que sapigueu agafar-vos-ho, tot això.

Podeu estar convençuts que en res mai he donat lloc perquè la meva conducta pogués embrutar la vostra honradesa i prestigi. Podeu anar amb la cara ben alta pertot arreu. El vostre fill i germà ha tingut sempre una conducta recta. I insisteixo en això davant de la manera amb què m'han volgut presentar i el final que m'han donat.

Com ja us deia a la carta que no us vaig enviar, un dia o altre es coneixerà la veritat, l'autèntica veritat. Aquest és un consol per a mi, com ho d'ésser per a vosaltres.

Que les nebodetes i nebodets, nascuts i per néixer coneguin qui era el seu oncle. I la Margarida? Pobre Margarida ! Que faci el que li sembli millor. Ajudeu-la en allò que pugueu. És molt bona noia.

A tots doncs, us dic, us faig constar la meva més gran estima. Que el sacrifici de la meva vida sigui en bé de totes les persones de bé i un pes gros pels que no són d'aquesta classe.

Res mes. Els meus objectes els deixo a la meva estimada Margarida, perquè d'acord amb vosaltres, en feu l'ús i distribució que estimeu convenient, encara que són ben poques coses les que tinc.

Petons i abraçades a tots, vosaltres, a familiars i amics que de molts anys em coneixeu.

El vostre Quimet

També faig una carta per la Margarida que suposo entregaran.»

La carta és la d'un home honest, que ha actuat amb dignitat d'acord amb uns principis ètics, la lluita contra el feixisme, sota les directrius polítiques del PSUC. Remarca la rectitud de la seva conducta i es remet al moment en el qual es coneixerà l'autèntica veritat. Avui dos carrers, un al barri de Roquetes, a Barcelona, inaugurat el 1989 i un altre a Arenys de Mar, recorden el sacrifici del militant comunista.

A tres quarts d'una de la matinada del dia 17 es tragué els condemnats de les seves cel·les –la de Joaquim Puig era la 308– i refusaren de confessar-se amb el capellà de la presó. Els quatre condemnats cantaren la Internacional, la Marsellesa, els Segadors, l'Himne de l'Exèrcit Popular, l'Himne dels Guerrillers, la Jove Guàrdia, amb visques al PSUC, a Catalunya, a la Unió Soviètica, al PCE i la República.

A les sis del matí, emmordassats i emmanillats, se'ls lliurà a un escamot de la guàrdia civil. A tres quarts de set arribaren al Camp de la Bota i allí, amb el soroll de les ones de música de fons, foren assassinats els quatre lluitadors antifeixistes militants del PSUC.

Les seves restes, junt amb les dels companys, reposen al Fossar de la Pedrera, al costat de la tomba del President del Parlament i del Govern de la Generalitat, Lluís Companys i Jover.

Al Camp de la Bota, entre el 1939 i el 1952, s'afusellaren uns mil set-cents opositors al feixisme franquista.

Agustí Barrera i Puigví

AGRAÏMENTS

Vull donar les gràcies a la Gemma Puig i en Jordi Vives per la informació facilitada.

BIBLIOGRAFIA

CAMINAL, M. *Joan Comorera. Comunisme i nacionalisme (1939-1958)*, volum III. Editorial Empúries (Barcelona 1985), 234-240.

GAVILÁN, A. «El carrer Puig Pidemunt», *Avui*, 17 de febrer del 1989.

LÓPEZ RAIMUNDO, G. *Primera clandestinidad. Memorias*. Editorial Antártida (Barcelona 1993), 273-284.

MESTRE, Cassandra. *Arreu la sorra*. Editorial El Llamp (Barcelona 1986), 45, 49, 61, 69. – *Esberles del temps*. Editorial El Llamp (Barcelona 1988), 25, 26, 34, 35, 108, 109.

Quatre patriotes catalans assassinats per Franco. Reproducció feta pel Secours Populaire Français, París 1949, d'un article aparegut al *Lluita*. Arxiu particular de Jordi Vives.

Sentencia del Consejo de Guerra Sumarísimo. 35.836/IV/47. Arxiu particular de Jordi Vives.



Quarantè aniversari de la mort

d'ÀNGEL CARRERO SANCHO
obrer metal·lúrgic

NUMEN MESTRE FERRANDO
estudiant

JOAQUIM PUIG PIDEMUNT
cambrer
Vocal-ponent d'Alimentació del Consell d'Economia de la Generalitat de Catalunya (1936-1938)

PERE VALVERDE FUENTES
contramestre tèxtil
Cap de brigada i medalla del Valor de l'Exèrcit Popular Regular afusellats al Camp de la Bota de Barcelona a dos quarts de set del matí del dia 17 de febrer del 1949. Llurs famílies, amics, camarades i veïns honoren el seu perenne record.

Nota necrològica apareguda als diaris el 17 de febrer del 1989.



Nínxol del cementiri del Camp de la Bóta, on està enterrat Joaquim Puig i Pidemunt.